

Альберт Венгер,
*Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара*

ПОЛІТИКА СТОСОВНО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПЕРШІ РОКИ ІСНУВАННЯ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1918–1920-ТІ РР.).

Стаття присвячена аналізу політики Польщі стосовно Православної церкви в перші роки існування держави. Висвітлюються негативні наслідки уніфікації культурного життя у Другій Речі Посполитій та її вплив на Православну церкву.

Ключові слова: Православна церква, Польща, католики, політика.

Поліетнічне суспільство в межах новоствореної держави ставить перед нею низку складних завдань стосовно врегулювання взаємин між різними національними групами. Такі завдання ускладнюються, коли національна або етнічна меншина ототожнюється з окремою релігією або ж її напрямом, що відрізняється від релігії титульної нації. В такому разі релігійну політику певним чином можна ототожнювати з національною. Сучасний світ теж не позбавлений релігійних проблем, особливо у відносинах держави і церкви. Незважаючи дивлячись на світськість влади в Україні, сучасний політикум активно втручається в релігійні справи, закликає до побудови помісної церкви. Тому досвід міжвоєнної Польщі в цьому питанні може слугувати своєрідним уроком історії.

Осміслення проблеми в науковому гуманітарному просторі ґрунтується на необхідності більш ретельного аналізу причин проблем, що виникли в Європі в міжвоєнний час, з кризою Версальсько-Вашингтонської системи. Система міжнародних договорів повоєнного світу намагалася створити модель упередження збройних конфліктів, але вже самі угоди крили в собі суперечливі моменти. Новостворені держави здебільшого брали за основу постанови угоди, які мали декларативний характер, пропонуючи моделі існування полі-етнічної держави без подальшої їх реалізації. Не стала винятком в цьому відношенні стала й Польща.

Мета цієї статті – з'ясування змісту політики Другої Речі Посполитої стосовно Православної церкви та особливості її реалізації в перші роки незалежності держави 1918–1920).

Першопочатківцями в розкритті становища Православної церкви у відновленій державі Польща стали священики Польської православної церкви, зокрема архієпископ Алексій [1]. Він пише в стилі традиційної церковної історіографії, розраховуючи переважно на внутрішнє (церковне) використання. Розглядає ситуацію в Православній церкві крізь призму діяльності Митрополита Діонісія. З дореволюційного наробку вітчизняних учених варто назвати роботу В. Біднова [2].

Діаспорні вчені, на відміну від радянських, не були обмежені у виборі теми, та й досліджували те, що не було затребуване в радянському гуманітарному просторі, так би мовити, на знак протесту. Серед таких праць варто відзначити роботи А. Світича [26], Д. Дорошенка [14], О. Купренця [18], О. Хомчука [30] та ін. Вони

акцентують увагу на становищі Православної церкви, особливо на ролі польського елементу в політиці її колонізації та секуляризації. Їхні роботи об'єднують відверта чи прихована полонофобія.

Вітчизняна сучасна історіографія досліджуваного питання схильна до регіоналізації проблеми, дослідники пропонують волинський, галицький варіант проблеми [10; 17; 27]. Переважно становище Православної церкви характеризується у межах Західної України, а не в просторі Польщі. Цим працям не притаманна пафосна нота, на відміну від діаспорних, до того ж відсутні звинувачення на адресу поляків та польської держави.

Джерельну базу роботи становлять матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України, фонду Центрального Комітету Комуністичної партії Західної України. Треба відзначити, що зібрані матеріали позбавлені комуністичної заангажованості, вони лише констатують факти. Хоча запропонована добірка матеріалів покликана продемонструвати весь негативний бік урядової політики в церковній царині. Відсутність коментарів з приводу церковної політики може бути пов'язана з позицією щодо церкви в СРСР. Стверджувати, за яким принципом відбирали матеріали, ми не можемо, вони являють собою добірку копій, звернень православного населення Польщі до центральних органів влади (українською мовою) з проханням повернути відібрані православні церкви в ході ревіндивації. Ці звернення містять не лише прохання, в них є обширні преамбули з коротким викладом історії церков, вказується, на чий кошти й коли вони збудовані, з метою довести православне, а не католицьке чи уніатське походження та неправомірність конфіскації церкви у громади. Наводять описи, як по-варварськи відбувалось відбирання церков та церковного майна. Звернення не мають чітко усталеної форми, трапляються випадки, що вони білінгвічні (написані українською та російською мовами), тому автор не уніфікує посилань, оскільки вважає за потрібне зберегти їх в оригінальній текстологічній формі.

Іншу групу джерел становлять відповіді (*odpisy*) зі сейму та місцевих органів влади. Ці документи являють собою лаконічні відповіді (польською мовою) з відмовою в проханні.

Наративну групу становлять матеріали періодичної преси, в якій висвітлюються урядові заходи в реалізації політики стосовно Православної церкви. В багатьох статтях україномовної та польськомовної преси вона засуджена. Статті насичені описами, як правило, актів вандалізму з боку поліції, католицьких громад щодо майна православного населення.

Після легітимізації Польщі у світі вона взялася за вирішення проблем, яких накопичилося вдосталь. Відносини з Православною церквою не входили до числа другорядних. Увагу привернули порожні православні церкви та їхнє майно. Вже 16 грудня 1918 року було видано декрет, за яким церковне майно переходило під опіку уряду як нічий. За своїм «підкуванням» уряд не звернув уваги на те, що значна частина православного населення повернулася на свої місця [22]. Також було видано декрет, за яким уряд для потреб колонізації та земельної реформи міг забирати землю в костелів, церков, монастирів. Причому вказувалось, що такі акції можна чинити зі згоди вищого духовенства. Стосовно ж костелів закон не використовувався, а от секуляризація православного майна розпочалась швидко,

без погодження з вищим духовенством. Для потреб церков залишали по 10–30 десятин. На Віленщині земля була відібрана в 69 випадках зі 139-ти [24]. Політика осадництва була одним із напрямів загальнодержавної колонізації – заповнити непольське середовище польським елементом, до того ж зосередити в його руках значну частину землі. Для цих цілей ішла також і відібрана церковна земля. Земельне питання постійно було болючим місцем Східних кресів, тому такий перерозподіл землі викликав природне невдоволення місцевого населення, яке мусило тішитися з мізерних наділів, тоді як осадники займали цілком пристойні.

Польський уряд, керуючись вищевказаними статтями конституції, поставив Православну церкву на рейки державного управління [20, с. 63]. Влада поставила перед собою завдання латинізації православного статуту з метою колонізації як православного кліру, так і парафіян. Але така політика суперечила міжнародним договорам, які підписала Польща, зокрема Ризькому миру 1921 року, згідно з яким уряд мав гарантувати свободи православному населенню. Тому уряд мусив хоча б декларативно дотримуватись їх, при цьому залишаючи за собою право на випадки стосовно православ'я у внутрішній політиці. Нехтування нормами міжнародних договорів з боку Польщі можна пояснити схожою політикою щодо неї країн-переможниць. Декларативність міжнародних договорів Польща відчула на власній шкірі під час війни з Радянською Росією, коли британці відмовились надати військову допомогу, попри своє пряме зобов'язання. Французи нічим не підтримали свою нечисленну військову місію. Французькі військові кредити для Польщі припинилися [12, с. 742]. Але одне залишалось незмінним – Православна церква, що була частиною Московської патріархії, яка «стояла кісткою в горлі» молодій держави. Позбутись впливів Москви на православне населення – ось що найперше турбувало уряд, на тлі цього питання відступали проблеми колонізації та покатоличення. Думки про розрив польського православного духовенства з Московською патріархією визріли ще в 1919 році. Така реакція говорить про ту загрозу, яку Польща відчувала від Росії, у цьому разі православного духовництва, яке могло відіграти важливу роль в антиурядовій пропаганді. Тому з ініціативи Управління Східних Земель в 1919 році був представлений міністерський проект облаштування Східної Церкви. Він передбачав не проголошення нової автокефалії, а відновлення попередньої, Литовсько-Руської, часів Вітовта, оголошеної церковно-національним собором в 1414 році і підтвердженого посвятою Григорія Цимбала 1415 року. Так склалось, що ця автономія канонічним порядком – таким самим собором ліквідована не була. Для поновлення цієї автономії не вимагалось переговорів з патріархом Тихоном, ані згода інших автокефальних церков, досить було б постанови Всенародного церковного собору. Але цей проект було відхилено – впливові політичні кола вирішили, що зі священниками їм вдасться домовитися швидше. І це зрозуміло, адже переконати церковну верхівку було б простіше (у крайньому разі можна застосувати важелі тиску). Тому стали шукати владику, який став би знаряддям у руках світської влади, а радше не заважав реалізовувати намічений політичний курс стосовно православ'я. Отримавши відмови від Литовського владика Єлиферія, Білостоцького – Володимира, уряд був змушений звернутись по допомогу до польського посла у Ватикані Г. Скримунта. Він знайшов підходящу кандидатуру Георгія Ярошевського. В царські часи він був відомим як

прихильник Григорія Распутіна, після еміграції отримав в управління православні церкви в Італії, але через компрометуючу поведінку був позбавлений цієї посади. Після чого звернувся до Г. Скримунта, запонувавши свої послуги [11]. Так, у газеті «Czas» міністр віросповідань Г. Куманецький, характеризуючи релігійну ситуацію в Православній церкві, зазначав, що в Польщу прибув з Італії арх. Георгій [11], не говорячи жодного слова про те, що його запросив уряд. Першим завданням уряду став відрив від Московського патріархату Польської православної церкви.

У січні 1922 року у Варшаві відбувся перший собор православних єпископів, головним завданням якого була легалізація Православної церкви шляхом переговорів з урядом. Департамент релігійних віросповідань Міністерства релігійних віросповідань та народної освіти представив 28 січня 1922 року соборові єпископів «Тимчасові правила про ставлення Уряду Речі Посполитої Польської до православної церкви в Польщі». Частина єпископів виступила проти. Тому міністр А. Поніковський опублікував його як власне розпорядження. Через введені «Правила ...» церква перетворилась на абсолютно контрольований організм з боку світської влади, до того ж становище православних священиків виявилось нестійким, вони потрапляли в категорію «неблагонадійних». Ситуація, що складалась на місцях, була зменшеною копією великої політичної гри, помноженої на активну підтримку католицького духовенства, а найголовніше – на сприяння з боку польського-католицького населення. Найбільш масштабною та руйнівною виявилась ревіндикація – повернення майна, тобто церков, що колись належали католикам або уніатам. Це гасло стало формальним приводом для відкритого грабунку Православної церкви. Православні парафії опинились у безправній ситуації. Так, у 1919 році католики зайняли стародавній собор на горі Данила в м. Холмі, якого не будували, порозбивали у підземеллях крипти з гробами єпископів, священиків, опікунів і добровольців собору... , було розбито гроби на цвинтарі і викинуто кості, які ціле літо валялись розкиданими [29, с. 91].

Прямим наслідком такої політики виявилось катастрофічне зменшення бюджету Православної церкви. З промови сенатора Богдановича «Положення бюджету міністерства віросповідань» за 1924 рік видно, що католицький бюджет перевищує православний у 67 разів при кількісному співвідношенні 1:3. Під гаслом ревіндикації лише в перший рік існування Польської держави було відібрано 400 церков, і це за офіційними даними. Але Богданович наводить такі цифри за перший рік: Холмщина – 300, Гродненська єпархія – 100, і це без врахування Віленщини, Волині та кінцевої Польщі [24; 3; 15; 21]. Такий стан справ яскраво демонструє різницю між офіційними даними і дійсністю.

Спосіб реалізації ревіндикації відбувався з особливою жорстокістю та цинізмом. У той період заголовки україномовної преси майоріли заголовками типу: «Акти вандалізму...». Так, у Томашівському повіті на Холмщині в одному із сіл у Великодню суботу поліція з Телятина та місцеві католики вчинили напад на храм. Образу матері Божої повиколоювали очі, вінець прибили цвяхами до стіни, апостолам відтяли руки та ноги, а Христу відтяли ноги, і при цьому натовп кричав: «Niech skacze do Rosyi» (пол.) [31, с. 5]. В інших церквах була подібна ситуація. Католицьке населення з ікон робили столи, святі чаші забирали для домашнього вжитку, церковними ризами застеляли сіни і долівки [28]. Як правило, це

траплялось на великі релігійні свята. Так, у Велику суботу в Холмі 1921 року було висаджено в повітря церкву Апостолів Кирила та Мефодія. Особливістю цього явища було те, що відбирали не лише колишні католицькі храми, а й греко-католицькі та православні, до яких католицька церква не мала жодного відношення. Це викликало хвилю обурення та протесту. Вони почали писати сотні листів до Українського Сеймового Клубу, митрополита, воєводам. С. Маківка в тижневику «Наше життя», коментуючи відкриття роботи Комітету національних меншин, пояснював, що він заснований не тому, що меншини становлять половину населення, а тому, що вперто домагаються своїх прав і ніяк не задовольняються паперовими обіцянками. «І домагаються якимось чудно: замість того, щоб думати над долею і мовчати кричать, скаржаться пишуть... Трапляється, що скарги перескочуть колючі дроти кордону і луною розіллються за границею. А та вже відьма почне муркотати і в поляків про правду випитувати» [19, с. 2]. Більшість скарг – звернень про закриття церков залишались не вирішеними. У коротких відписах, з канцелярською скупістю вказано, що найближчий приход є за 10–15 км, а відібрана церква була уніатською чи католицькою [13, с. 30]. Але говорити про повну глухоту влади в цьому питанні не доводиться. Траплялось, що клопотання парафіян вирішувалось на їхню користь, але місцева влада ігнорувала постанови вищого керівництва. 8 лютого 1924 року сейм прийняв пропозицію Українського Клубу, щоб уряд протягом двох місяців виробив загальний закон щодо відібраних церков. Пропозицію зупинити висвячення церков на костели до прийняття закону він відхилив. Уряд замість того, щоб внести загальний закон до сейму, запропонував висвятити ще вісім дотепер закритих церков на костели. В день Президента польської республіки примусово пересвячено православну святиню, церкву св. Спаса в селі Спасі біля Столепня, що збудована на Холмщині за часів Данила Галицького. Для цього уряд виділив 300 поліцейських. Президент ради міністрів В. Грабовський заявив, що пересвячення в Спасі було останнім. Але через кілька днів знову відбулось пересвячення. Тих, хто боронив церкву, було топтано кіньми і бито крісами, жінок за волосся відтягували від церкви. Через деякий час було проведено ще пересвяти, посланці села та представники Українського Сеймового Клубу показали «прирік» Грабовського, щоб стримати цей акт, але місцева влада вчинила по своєму [23].

Ситуацію, що склалася з Православною церквою в Польщі, автори «відзвівів», та й окремих статей у пресі, порівнювали з часами, коли православні церкви були в оренді у євреїв. Тема «ключів від церкви», як елемент суспільної пам'яті, проходить окремими моментами і використовується для порівняння становища Православної церкви в Другій Речі Посполитій. Польський історик С. Грондський серед причин повстань козаків під проводом Хмельницького однією з головних виділяє контроль євреїв над церковними відправами. Сучасники Другої Речі Посполитої віддавали перевагу XVI–XVII століттям. У газеті «Вперед» від 14 серпня 1921 року в статті «Іде, іде Зельман» автор підсумовує: «В Польщі пам'ятають часи пана жида Зельмана, який мав ключі від церкви, але святинь не руйнував» [16, с. 8].

Говорити про ревіндикацію, як акт суцільного блага для католицької громади, особливо сільської, не можна. Через реструктуризацію парафій значна частина католиків була позбавлена можливості брати участь у релігійних відправах [32; 33]. Оскільки в окремих селах поляки становили меншість, та наявність ревіндованого

костелу зобов'язувала творити нову церковну громаду, відриваючи її від старої [34]. Такі нечисленні громади не могли собі дозволити утримувати ксьондзів. В інших випадках компактно існуючі та численні парафії теж були розділені, позаяк учорашні церкви, а сьогоднішні костели стояли в сусідніх селах порожніми, і для їх заповнення потрібні були люди. Тому тепер на службу мусили добиратись за 10–15 верст [9]. Через це значна маса ревіндикованих церков стояла порожньою, в незадовільному стані, у багатьох з них позивали гнізда птахи, позаводились дикі бджоли, в с. Депультах Холмського повіту один з католиків у церкві тримав корів [4; 5; 6; 7; 8].

Ситуація, в якій опинились православні священики, теж була непростою – ліквідація приходів означала для них безробіття, незважаючи на міжнародні угоди, які зазначали, що всі ті, хто мешкав у Польщі на момент її ратифікації, є її громадянами без будь-яких формальностей. Але отримання громадянства для православних священиків виявилось складним завданням. Сенатор Богданович зазначав, що їм необхідно було по 20 разів стояти в чергах по різноманітних інституціях і пред'являти різні документи, посвідчення та поручительства. Представників православного духовенства, що отримали громадянство, можна перелічити по пальцях, причому для деяких єпархій вистачить і двох рук, зазначав сенатор [24]. Викладання закону Божого в школі православними священиками було заборонено, проходила стрімка полонізація. Вчителів з українських шкіл за національною ознакою відправляли в корінну Польщу, щоб на їхнє місце прислати поляків [23]. Кількість православних семінарій була зведена до двох, коли польських було 21.

Таким чином, державна політика Другої Речі Посполитої стосовно Православної церкви в перші роки незалежності реалізовувалась у загальнодержавному руслі полонізації. Одним із пріоритетних завдань, що стояли перед урядом у цій царині, було виокремлення механічним шляхом православного масиву в Польську автокефалію, відірвавши його від впливу Москви, що успішно було втілено в життя. Поряд із цим відбувалась ревіндикація, яка під виглядом історичної справедливості просто грабувала Православну церкву. На початку 20-х років XX століття православні церкви зазнали непоправного нищення, оскільки спущена з гори ініціатива лягла на благодатний місцевий ґрунт, який, у силу обставин часу, був далеким від толерантності.

1. Архиепископ Алексей. К истории Православной Церкви в Польше за десятилетия пребывания во главе Ее Блаженнейшего Митрополита Дионисия (1923–1933 / Алексей. – Варшава, 1937.
2. Беднов В. Православная Церковь в Польше и Литве / В. Беднов. – Екатеринбург, 1908.
3. Борщевич В. Українське церковне відродження на Волині (20–40-ві роки XX ст.) / В. Борщевич. – Луцьк, 2000.
4. Відпис. До пана посла І. І. Скрипки. Парафіян бувшої Біщської православної парафії. – 15 грудня 1922 р. – Центральний державний архів громадських об'єднань (далі ЦДАГО). – Ф. 6: Центральный комитет Коммунистической партии Западной Украины. – Оп. 6-1. – Спр. 13: Статьи из газет, заявления и другие материалы о положении православной церкви в Западной Украине. – Арк. 25.
5. Відпис. До Українського посольського Клубу. Варшава. Сейм Українського православного приходу с. Вомлева, гмини Потуржин на Томашівщині. – 22 січня 1923 р. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 35.

6. Відпис. До Сейму Речі Посполитої Польської. Мешканців с. Отроч. – 31 грудня 1932 р. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 30-31.
7. Відпис. До секретаря Українського посольського Клубу. Мешканців с. Теремінь Вербоковицької волості Грубешівського повіту на Холмщині. – 27 грудня 1922 р. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 28.
8. Відпис. Его Высокопреосвященству Митрополиту Православной Речипосполитой польской. Православных прихожан с. Горбов, Бельского староства, почта Писчас. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 77.
9. Відпис. Сведение о с. Переспе, его жителях, церкви, и школе. – 10 января 1923 г. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 32-33.
10. Власовський, І. Нарис історії Православної Церкви / І. Власовський. – Т. 4. – Ч. 2. – К., 1998.
11. Вопрос об автокефалии православной церкви в Польше // Виленская речь. – 1924.
12. Дейвіс Норман. Боже ігрище: історія Польщі / Норман Дейвіс. – К., 2008.
13. До Посольського секретаріату. Православного населення с. Стрільщиці Грубешівського повіту, гміни Білополе. – Арк. 38.
14. Дорошенко Д. Православна церква у минулому і сучасному житті українського народу / Д. Дорошенко. – Берлін, 1940.
15. З Холмщини. Насильство // Вперед. – 1921. – Ч. 66-18\5.
16. Іде, іде Зельман. З Холмщини // Вперед. – 1921. – Ч. 136-14\8.
17. Комар В. «Українське питання» в політиці урядів Польщі (1926–1939 рр.) / В. Комар // Український історичний журнал. – 2001. – № 5. – С. 120–127.
18. Купронець, О. Православна церква у міжвоєнній Польщі. 1918–1939 / О. Купронець. – Рим, 1974.
19. Маківка С. Робити не робити, а балакати можна / С. Маківка // Наше життя. Краєвий тижневик по справам політичним, культурним і суспільно-політичним. – 1924. – 18 травня.
20. Николаев К. Экспансия Рима в Россию / К. Николаев. – М., 2005.
21. По Волині нове насильство ксьондзів // Українська трибуна. – 1921. – Ч. 24-3/6.
22. Положення Православної церкви в Польщі. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 97–102.
23. Православна церква в ярмі. Комунікат Українського Соймового Клубу // Діло. – 1924. – 4 червня.
24. Речь сен. Богдановича, произнесенная 23 июля 1924 г. по вопросу о бюджете министерства исповеданий // За свободу. – 1924. – 30 июля.
25. Ріпецький С. Українсько-польський процес 1918–1923. Перед світовим трибуналом / С. Ріпецький. – Чикаго–Нью-Йорк, 1963.
26. Свитич А. Православная Церковь в Польше и ее Автокефалия / А. Свитич. – Буэнос-Айрес, 1959.
27. Сергійчук В. Поляки на Волині уроки Другої Світової війни / В. Сергійчук. – К., 2003. – 575 с.
28. Середньовічний фанатизм // Вперед. – 1921. – Ч. 156. – 8\9.
29. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / М. Сивіцький. – Т. 1. – К., 2005. – 244 с.
30. Хомчук, О. Церква поза церковною огорожею / О. Хомчук. – Чикаго, Іллінойс, 2002.
31. «Robotnik» з 31 мая доносить випадок у Вістиці // Вперед. – 1921. – Ч. 82-5/6.
32. Odpis. Wojewoda Lubelski. Do pana Sergiusa Chruckiego posła na Sejm. Lublin, – dnia 25 czerwca 1923 r. – ЦДАГО. – Ф. 6. – Оп. 6-1. – Спр. 13. – Арк. 48.
33. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie zamierzonego wyświęcenia. – Warszawa–Sejm, dn. 27 maja 1924 r.
34. Wniosek posłów z Klubu Ukraińskiego w sprawie zamierzonego wyświęcenia. – Warchawa–Sejm, – dn. 20 maja 1924 r.

SUMMARY**Albert Venger****THE POLICY TO THE ORTHODOX CHURCH DURING THE FIRST YEARS OF THE SECOND RICH POSPOLITA (1918 – 1920).**

The article is devoted to the analyses of the Polish policy to the Orthodox Church during the first years of the state existence. The negative results of the unification of the cultural life in the Second Rich Pospolita and their influence on the Orthodox Church are shown.

Keywords: the Orthodox Church, Poland, Catholics, policy.

Юрій Вільховий*кандидат історичних наук,**доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка***ЦЕРКОВНА ОПОЗИЦІЯ
В ЄВАНГЕЛЬСЬКО-БАПТИСТСЬКОМУ РУСІ
ТА ЇЇ ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ДЕРЖАВНИХ РЕПРЕСІЙ
(СЕРЕДИНА 60—70 РР. XX СТОЛІТТЯ)**

На основі не відомих архівних матеріалів розкривається діяльність опозиції, що утворилася внаслідок розколу церкви євангельських християн-баптистів на початку 1960-х років. Автор аналізує механізм владних репресій проти віруючих і духовенства, процеси внутрішньо-конфесійного діалогу серед протестантів.

Ключові слова: протестантизм, опозиція, законодавство про культи, ВР ЄХБ, РЦ ЄХБ, репресії, реєстрація, розкол, РСР, громади, священнослужителі.

Сторінки новітньої історії протестантизму в Україні містять чимало драматичних моментів. Сюди відноситься розкол у церкві євангельських християн-баптистів та державні репресії проти опозиційної частини віруючих. Дана проблема є відносно мало дослідженою в історіографії. Окремі праці О.Клібанова, В.Подолька, Л.Мітрохіна, П.Косухи, Є.Філімонова, А.Колодного, П.Яроцького, В.Пашенка, В.Войналовича, Ю.Поліщука, С.Савінського, Ю.Решетнікова, В.Любашенко, В.Єленського, Л.Алексєєвої, О.Бажана лише фрагментарно розкрили зміст і особливості державно-церковних взаємин упродовж зазначеного часу, механізм репресій, сутність внутрішньо церковних суперечностей у протестантизмі. У працях полтавських дослідників, зокрема автора цієї статті, а також О.Лахна зазначена проблема була розглянута на якісно новому рівні[32]. Метою дослідження є аналіз діяльності євангельсько-баптистської опозиції та механізму репресій радянської держави щодо неї. Дослідження даної проблеми допомагає зрозуміти і визначити ступінь і характер міжконфесійної взаємодії в протестантизмі України повоєнного часу.

У середині 1960-их років ситуація у протестантських громадах України різко загострилася. Розкол Всесоюзної Спільки євангельських християн-баптистів(ВС ЄХБ) призвів до утворення опозиційної Спільки Церков (СЦ), яка офіційно